

МІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра психології і туризму

КУРСОВА РОБОТА

на тему: «Психологічні причини девіантної поведінки підлітків»

Студентки Миколайчук Анастасії
Вадимівни
факультету туризму, бізнесу та психології
напряму підготовки «Психологія»
спеціальності «Практична психологія»
групи ПС01-20

Науковий керівник: к.психол.н.доцент,
доцент кафедри психології і туризму
Кириленко Валентина Граціянівна

Національна шкала: _____
Кількість балів: _____
Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії:

_____	_____
(прізвище та ініціали)	(підпис)
_____	_____
(прізвище та ініціали)	(підпис)
_____	_____
(прізвище та ініціали)	(підпис)

Зміст

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ПРИЧИН ЇЇ ВИНИКНЕННЯ	5
1.1. Поняття девіантної поведінки в сучасній психології.....	5
1.2. Причини та форми прояву девіантної поведінки в підлітковому віці.....	8
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ.....	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	15
2.1. Організація та методи проведення дослідження	15
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження	17
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	19
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	21
Додаток А	23
АНОТАЦІЯ.....	25
АВСТРАКТ	26

ВСТУП

Актуальність дослідження: Тема “Психологічні причини девіантної поведінки підлітків” має велику актуальність, оскільки вона стосується важливої проблеми сучасного суспільства – зростання кількості поведінкових відхилень у підлітковому середовищі. Сучасний світ зі своїми викликами і стресами, а також впливом інтернету і соціальних мереж, сприяє зіткненню підлітків зіткнутися з новими проблемами, які важко засвоїти і зрозуміти.

Дослідження сучасних дослідників (Максимова Н., 2011; Ківенко Н., 2002; Островська-Бугайчук І.М., 2015 та інші) показали, що девіантна поведінка серед молоді зростає з кожним роком. Зростають показники дитячого і юнацького п’янства, підліткової злочинності, шкільного булінгу та різних форм агресії, і обумовлено цілим рядом факторів: соціально-економічних, морально психологічних та інших. Аналіз наукових джерел дозволяє нам зазначити, що серед причин зростання девіацій, окрім соціальної, педагогічної і психологічної груп, є і зростання девіантної підліткової субкультури, що стає нормою серед підлітків.

У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття «поведінка» трактується досить широко. Так, вчені Р.Андрусишин (2012); Ківенко Н. (2002) та інші зазначають що існує понад сорок визначень поняття «девіантна поведінка». Кожне визначення має під собою певну наукову ідеологію, наприклад у прихильників біологізаторської теорії в основу покладено певну біологічну закономірність поведінки «стимул-реакція», що означає у вихованні дотримання чіткості виховних вимог і позицій дорослого.

Описані основні причини девіантної поведінки: порушення в становленні, формуванні і розвитку особистості у роботах А. Лічко, Д.

Ельконін, А. Бандури, О. Захарова та ін.); вплив засобів масової інформації, пропаганди сексуальної розпусти (М. Цилуйко), вплив світу комп'ютерних ігор (О. Єрмолаєв, Т.Марютіна, М. Лук'яненко та інших). І не зважаючи на велику кількість наукових праць, окреслена тема не втратила своєї наукової цінності, оскільки розуміння причин та факторів, що сприяють девіантному поведінці підлітків, є дуже важливим для психологів, батьків, вчителів та інших спеціалістів, щоб знайти ефективні методи попередження та лікування цього явища, забезпечити адекватний розвиток та психологічне здоров'я молоді. Тому вивчення та розуміння психологічних факторів девіантної поведінки підлітків є надзвичайно важливою проблемою в сучасному світі.

Мета: дослідити та описати психологічні причини девіантної поведінки в підлітковому віці.

Об'єкт: девіантна поведінка підлітків

Предмет: психологічні причини девіантної поведінки в юнацькому віці

Завдання курсової роботи:

1. розкрити зміст поняття «девіантна поведінка» та охарактеризувати її види у підлітковому віці;
2. виділити основні психологічні чинники, що сприяють розвитку девіантної поведінки в підлітковому віці;
3. охарактеризувати сучасні методи дослідження причин девіантної поведінки в підлітковому віці;
4. проаналізувати отримані результати та на їх основі розробити методичні рекомендації щодо покращення психологічної стабільності та зниження девіантної поведінки у підлітків.

Для виконання поставлених завдань використовувалися такі методи вивчення зазначеної проблеми: *теоретичні* – елементи аналізу, узагальнення, систематизації дослідних даних, *емпіричні* – групова бесіда; спостереження; тестування; *методи математичної та статистичної обробки даних*.

Експериментальна вибірка: в дослідженні приймали участь 30 підлітків віком 14 – 15 років.

Структура курсової роботи: курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (19 найменувань). Зміст роботи викладений на 25 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ПРИЧИН ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

1.1. Поняття девіантної поведінки в сучасній психології

Проблема девіантної поведінки перед людством стоїть давно, оскільки будь які зміни в поведінці людини характеризуються порушенням соціально прийнятих норм та соціально схвалених стандартів. Такі зміни можуть бути схваленими людством (наприклад, альтруїзм), та як і ті, які не знаходять позитивного схвалення. Останні зміни в поведінці носять назву девіантної, а людина, що має ознаки такої поведінки – девіант. Девіант - це людина, яка має відмінні характеристики в особистісних якостях, поведінці і вчинках. До прояву поведінкових девіацій прийнято ставитися з осудом. Але психологи стверджують, що абсолютної норми не існує, і всім без винятку притаманні певні поведінкові девіації. Терміни «девіація» та «девіантний» утворено від латинського «deviatio», що перекладається як «відхилення». Дані терміни вживаються в різних сферах діяльності людини.

Вивченням девіантів як соціальної групи, так і вивченням девіантної поведінки та проявами девіацій займаються представники соціальних, медико-біологічних, психологічних, педагогічних, психіатричних наук [1]. Тому визначення самого поняття девіантної поведінки буде залежати, на нашу думку, від певної наукової галузі. Наприклад, девіантна поведінка – це дії, що суперечать правилам, соціальним нормам або вимогам, прийнятим в певному середовищі, таке визначення характерно для соціально-поведінкових наук [1].

Важливо враховувати, що до девіантної поведінки відносяться не тільки погані і ганебні, але й хороші вчинки, що не властиві більшості людей. В якості прикладів позитивних або нейтральних девіацій можна назвати трудоголізм,

пасіонарність, альтруїзм, підвищений інтерес до творчої та винахідницької діяльності, різні хобі, захоплення дієтами і ЗСЖ, прагнення вдосконалюватися.

Наведемо декілька визначень поняття «девіантна поведінка», якими послуговуються в сучасній психологічній науці. Більшість дослідників під девіантною поведінкою розуміють «поведінку, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів». Таке визначення наведено в Богдановою О. С. в підручнику «В помощь классным руководителям IV–VIII кл» [2, с. 43]. В той же час в педагогічній психології послуговуються визначенням наведеним І.М. Островською-Бугайчук (2015), яка проаналізувавши роботи інших дослідників пропонує розглядати девіантну поведінку як наслідок процесів соціалізації, як поведінку, що має характер «стеріотипного, стійкого утворення й призводить до формування негативних ознак соціальної поведінки» [3, с. 48].

Дослідження проблеми девіантної поведінки з позиції саморегуляції особистості (І. Жданова, 2012) вказують, що «в осіб з різними формами девіантної поведінки виявляються певні порушення регуляторних психічних механізмів, які показують «суперечливе ставлення» до соціальних норм і правил, які внаслідок цього не відіграють свою регулюючу роль [2, с.110–128].

Варто зазначити, що в рамках сімейної психології підліткові девіації вчені розглядають як порушення батьківсько-дитячих стосунків, оскільки, порушується роль батьків у формування особистості підлітка, втрачається сенс сімейних установок та наявних моделей поведінки дорослих, які йдуть всупереч поведінковим прикладам. Якщо звернутись до аналізу роботи В.Кащенко «Педагогическая коррекция: Исправление недостатков характера у детей и подростков», яка була написана на початку минулого століття і в якій вказується, що «відсутність правильного виховання сприяє появі відхилень у розвитку дитини, появі викривлених соціальних установок» (Кащенко, 2006), то девіантну поведінку можна розглядати, як набуту форму негативної поведінки» [4]. Хоча не варто забувати, що дослідниками минулого століття

активно пропагувалася біологізаторська теорія поведінки, яку умовно можна позначити як «стимул-реакція», що означає у вихованні дотримання чіткості виховних вимог і позицій дорослого.

Недостатньо розвинені властивості сильової регуляції (слабка здатність виділяти значущі умови досягнення цілей, будувати адекватну меті програму дій, змінювати систему саморегуляції у зв'язку зі зміною зовнішніх і внутрішніх умов, адекватно оцінювати себе і результати діяльності та поведінки, здатність до автономності в організації активності); напруженість конфронтаційного копіngu при зниженні самоконтролю, відповідальності, позитивної переоцінки складної життєвої ситуації» [3, с. 110–128]. Проблеми саморегуляції зумовлені неадекватною самооцінкою та самоконтролем, позиціонуванням зовнішнього домінування та слабкими адаптивними навичками. [5]. Як відзначає В.Сухомлинський (1978), «дитина, яка переживає в ранньому дитинстві образу, несправедливість, поступово стає хворобливо сприйнятливою до найменших проявів несправедливості, байдужості, може почати бачити зло і там, де його немає, протиставляючи дійсному і уявному злу те, що вона може протиставити: неслухняність, норовистість, різкість, брутальність, свавілля, бажання діяти не так, як вимагають дорослі» [5].

Як зауважує Лісіна М. (1986), проаналізувавши роботи І.Кона, девіантну поведінку особистості (в негативному розумінні цього поняття) можна поділити на дві великі категорії. По-перше, це поведінка, що відхиляється від норм психічного здоров'я, коли йдеться про наявність психопатології. По-друге, це поведінка, що порушує соціальні та культурні норми і, особливо, правові [6]. В той же час в роботі іншої дослідниці О.В. Змановської зазначено, що девіантна поведінка – «це стійка поведінка особистості, що відхиляється від найважливіших соціальних норм і наносить збитки суспільству чи самій особистості, а також супроводжується її соціальною дезадаптацією» [7]

Таким чином, однозначного визначення поняття девіантна поведінки немає, а в своєму дослідженні ми послуговуємось визначенням, яке визначено як порушення від соціально вживаних норм, наносить шкоду самій людині і

суспільству або соціальному оточенню та супроводжується порушенням адаптації.

1.2. Причини та форми прояву девіантної поведінки в підлітковому віці

В роботах сучасних дослідників чітко виділені чинники, які впливають на формування девіантної поведінки у підлітків. Так, Ю.Клейберг (2001) виділяє наступні групи:

1. біологічні чинники: при існуванні несприятливих фізіологічних чи анатомічних особливостей біологічні чинники розкриваються в організмі дитини, що зменшує його соціальну адаптацію. На думку Є. В. Змановської [7] до цієї групи чинників належать успадковано-генетичні особливості (вікові особливості, фізична конституція, статеві відмінності, витривалість, стан і типологічні властивості нервової системи, внутрішньоутробний розвиток), та психічні відхилення (нервово-психічне здоров'я, психічні розлади та аномалії, наявність акцентуації характеру або психопатії).

2. зовнішні соціальні чинники – соціальні, політичні та економічні проблеми, які негативно впливають на суспільство в умовах кризи та опосередковано впливають на розвиток особистості неповнолітніх. До цих факторів відносяться соціальні процеси (соціально-економічні умови, національна політика, традиції, мода, засоби масової інформації тощо) і особливості соціальної групи (раса, етнічні погляди, субкультури, приналежність), у тому числі особистість неповнолітніх. До зовнішніх фізичних умов девіантної поведінки Л. М. Вольнова відносить такі фактори, як кліматичні, геофізичні та екологічні, які можуть невизначеною причиною викликати агресивну або іншу небажану поведінку [8].

3. педагогічні чинники: порушення у вихованні проявляються як недоліки шкільної й домашньої виховної системи за статево-віковими та індивідуальними особливостями розвитку, що призводять до розбіжностей у соціалізації дитини (байдужість вчителя до дитини, методи виховання). В

школі, вдома тощо) [7]. У багатьох з цих дітей розвиваються здібності, які є ознаками соціальної дезадаптації, такі як лінь, лінощі, втечі з дому та бродяжництво. Незважаючи на велику кількість сучасних наукових праць, присвячених проблемі виявлення чинників девіантної поведінки, найбільш вивченими залишаються соціально-психологічні та індивідуально-психологічні фактори ризику девіантності у неповнолітніх.

4. соціально-психологічні чинники: проявляються насамперед, через несприятливі особливості взаємодії індивіда з його найближчим оточенням, що призводять до відсутності або втрати психосоціальної ідентичності (рівень і спосіб життя сім'ї, психологічний клімат у сім'ї, особистість батьків, характер взаємовідносин у родині стиль сімейного виховання, друзі та інші значущі особи) [8]. Сімейні чинники вважаються одними з найважливіших, оскільки сучасні дослідники в наукових дослідженнях довели, що фактором девіантної поведінки неповнолітніх є психологічне оточення в сім'ї. Оскільки людина з раннього дитинства відчуває безпосередній вплив сім'ї, сімейні обставини (соціальний статус, професія, матеріальний рівень) значною мірою впливають на життя дитини. Діти запам'ятовують не тільки хороші, але й погані приклади поведінки батьків, тому від сімейної атмосфери зростає сприйняття дитиною їх як людей і моделі поведінки, які вони згодом сприймають дорослими.

5. особистісно-психологічні чинники: внутрішньоособистісні причини та механізми, що ускладнюють процес соціалізації. До цієї групи відносяться порушення ціннісно-мотиваційної сфери - несформованість або ослаблені моральні цінності (совість, відповідальність, чесність), переважання девіантних цінностей [5.]. Друга підгрупа: відхилення в когнітивній сфері - це особистісні причини та механізми, що ускладнюють процес соціалізації: порушення переважно у сфері цінностей і мотивації - несформованість або ослаблення моральних цінностей (совісті, відповідальності, чесності), переважання девіантних цінностей, девіантні підлітки відчувають емоційно-психологічні проблеми (наприклад, тривожність, депресія, переважання негативних емоцій, внутрішня порожнеча, блокування самореалізації

духовного потенціалу) [5]. Саме ці індивідуально-психологічні особливості призводять до низької самооцінки дітей.

Таким чином, девіантна поведінка є одним із найбільш деструктивних способів підвищити самооцінку та створити позитивний образ людини. Низька самооцінка визнається травматичним станом, якого люди хочуть позбутися. Тому неповнолітні діють, щоб підвищити свою самооцінку за допомогою недосяжних і суперечать соціально прийнятним нормам [9].

Фірма «Coddington Life Events Record» представляє дані, а саме список подій і ситуацій життя з погляду їх стресогенного впливу на різні вікові категорії – шкільний вік, молодший вік, підлітки, юнаки і дівчата (фази ранньої юності), зібрані Гейзелом, Рімом, Раппапортом, Коддінгтоном, Райтцем, іншими. Стресовість цих подій відчувалася саме опитуваними. У підлітків домінують ситуаціях серйозного стресу: розлучення батьків; смерть родича, вживання алкоголю чи наркотиків дітьми, ув'язнення одного з батьків на рік і більше, непередбачувана вагітність, існування психічного дефекту, набуте каліцтво, що виступає зовнішнім дефектом, приписування батьківства при непередбачуваній вагітності [10].

Відсутність у сім'ї одного з батьків порушує згуртованість сім'ї як групи, призводить до ослаблення виховних функцій і зниження честолобства. «Але зовнішня атмосфера, яка оточує розбиті сім'ї, особливо негативно впливає на неповнолітніх. Справжнє емпатійне співчуття до інших, звинувачення «хто винен?» Необережні зауваження, необережні вчинки, випадкові погляди сусідів, знайомих, родичів – все це ранило підлітків і молодь [11].

Відхилення від норм у сімейній поведінці впливають на психічний світ неповнолітніх, їх поведінку. У таких сім'ях часто є підлітки, які успадкували від дорослих членів сім'ї цинічне ставлення до моральних цінностей, неповагу до оточуючих, негативне ставлення до суспільних норм і правил. Зазвичай такі підлітки та молоді люди часто займають керівні посади в підліткових злочинних угрупованнях. Підлітки та юнаки намагаються компенсувати відсутність одного з батьків наслідуванням інших, часто злочинців.

Відсутність батьків призводить до болісного стану неповноцінності в житті та самій особистості. Таким чином, з одного боку, у мене є почуття ізоляції, страждання та мстивості. Справа в тому, що не тільки батько мав би глибокий вплив на свого сина, але, перш за все, не сформувалося б те внутрішнє психологічне розшарування, яке визначало ймовірність втручання та реалізації злочинних мотивів. Дослідження показало, що більше половини неповнолітніх, засуджених за грабіж, не мають батьків, а 90,0% з них не мають батька [11].

У ранньому дитинстві та підлітковому віці особливе значення мають етико-правова спрямованість сім'ї, рівень виховної діяльності, що розгортається в ній, безконфліктність стосунків. Це пояснюється ще й тим, що сприйняття соціальних реалій і норм поведінки починається з наслідування дітьми звичок, поведінки та поглядів своїх батьків та інших старших поколінь. Насильство, несприятливі побутові умови, конфлікти, сварки, вживання алкоголю є потужними тригерами злочинів, які формують насильницькі та інші неправомірні мотиви та допомагають людям «звикнути» до такої стереотипної поведінки [11].

За твердженням Обухова серед підліткової девіантності найчастіше зустрічаються наступні причини: пов'язані з психічними та психофізіологічними розладами; причини соціального та психологічного характеру; причини, пов'язані з віковими кризами. До психологічних факторів відносять наявність психопатії у дитини, або акцент на певних рисах особистості. Ці відхилення виражаються в нервово-психічних розладах, психопатіях, неврастенії і прикордонних станах, що підвищують збудливість нервової системи і викликають у підлітків неадекватні реакції. Підлітки з акцентуйованими рисами характеру найбільш уразливі до різноманітних психологічних впливів. На кожному етапі розвитку формуються ті чи інші психічні якості та риси характеру. Наприклад, у психічному розвитку підлітків є два напрямки: відчуження від соціального середовища, в якому він живе або включення в нього. Відчуження часто виступає захисним механізмом, коли

дитина відчуває брак батьківської любові, ласки та уваги. Ознаками такого відчуження є невротичні реакції, порушення спілкування з оточуючими, емоційна лабільність і холодність, підвищена вразливість до виражених або прикордонних психічних захворювань, затримка або відставання психічного розвитку, різні психопатології.

На думку Мухіної, специфічні для підлітка реакції, такі як заперечення, протест, колективізація, багато в чому є наслідком емоційно залежних і неузгоджених сімейних відносин. [12, 456]. Якщо система моральних цінностей підлітка не сформована, сфера його інтересів починає набувати переважно егоїстичного, насильницького, паразитичного або споживацького спрямування. Таких підлітків відрізняє примітивність суджень, переважання інтересу до розваг. Егоцентричне ставлення девіантного підлітка є проявом зневаги до існуючих норм правильної людини, звинувачення фізично слабших однолітків у системі «поневолення», втягнення в злочинну поведінку, його поведінка з виправданням призводить до «пасивного лідерства», виправдовуючи ситуацію з невеликою відповідальністю за власні дії. Працюючи з дітьми та молоддю, важливо враховувати потреби та особливості кожної людини. Розуміння цього допоможе вам налагодити ефективну комунікацію та підтримку, а також зменшити кількість відхилених випадків [12]

Більш детальний опис типів девіантної поведінки дозволяє виділити певні її прояви, а саме [1]:

1. Насильництво: деякі діти, молодь застосовують насильство до друзів, батьків тощо. Насильство може мати серйозні наслідки для дітей і може бути наслідком відсутності самоконтролю або емоційних спалахів.

2. Агресія: деякі діти проявляють агресію у формі непокори, гніву або провокації з боку інших.

3. Антигромадська поведінка: антисоціальна поведінка може включати руйнівну поведінку, вживання наркотиків, пияцтво, куріння та крадіжки. Ці дії

можуть відбуватися через брак уваги, небажання досягти успіху або невміння знайти позитивну мотивацію своїх дій.

4. Маніакальна депресія: деякі діти можуть відчувати страх, тривогу, депресію тощо. Це може призвести до відсторонення від близьких, що може зіграти роль у розвитку девіантної поведінки.

5. Деструктивна поведінка: деякі діти можуть демонструвати руйнівну поведінку, яка може проявлятися у вигляді істерик, надмірної агресії та іншої руйнівної поведінки. Ці типи девіантної поведінки можуть поєднуватися і відтворюватися різними способами, за інтенсивністю та протягом певного періоду часу. Для успішної боротьби з девіантною поведінкою необхідні комплексні заходи підтримки, розвитку та усунення негативу.

6. Сексуальна поведінка: раннє статеве життя та нерациональна поведінка, пов'язана з контрацепцією та здоров'ям, можуть відігравати певну роль у девіантній поведінці.

7. Релігійна та расова нетерпимість: Іноді діти можуть проявляти нетерпимість до різних релігій і рас, що може призвести до дискримінації та міжособистісних конфліктів.

8. Залежність від їжі та онлайн-ігор: залежність від їжі та онлайн-ігор може негативно вплинути на поведінку дітей, а також на їх фізичне та психічне здоров'я.

9. Саморуйнівна поведінка: діти можуть проявляти суїцидальну поведінку, яка може бути викликана стресом, серйозними проблемами та негативними емоціями.

10. Інші типи поведінки: під девіантною поведінкою також можна розуміти різні хитрощі та неконструктивне вирішення проблем, наприклад, блювоту, безвідповідальність, ненормальну поведінку [1.].

У підлітковому віці діти можуть проявляти девіантну поведінку, яка може мати різні форми та причини. Важливо знати, що образи та надмірне насильство не є вирішенням проблеми. Варто докласти зусиль для розвитку дитини та її внутрішнього потенціалу. Необхідно створити сприятливе

середовище, підтримувати дітей за інтересами та відкрите спілкування з ними і таким чином знизити ризик девіантної поведінки та сприяти гармонійному розвитку дитини.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Якщо соціологічні теорії пояснюють девіантну поведінку впливом зовнішніх (об'єктивних) чинників, то психологічні підходи до розуміння механізмів девіантної поведінки, базуючись на соціологічних, спрямовують зусилля на визначення чинників суб'єктивних. Як і в першому випадку, єдності тут немає, що цілком зрозуміло з огляду на надзвичайну складність самого феномену «особистість». Але узагальнення накопиченого в цьому напрямі досвіду, на нашу думку, є необхідним для розуміння витоків девіантної поведінки молоді. Для успішного зниження проявів девіантної поведінки основна робота лягає на плечі батьків, які мають відповідально підходити до виховання своїх дітей, освітні установи, які мають попередити та провести профілактичну роботу з дітьми, та на органи правопорядку. Девіантна поведінка у підлітків може виявляється у таких формах:

алкоголізм, наркоманія, правопорушення, страхи та нав'язливість; вандалізм та графіті, а також інші форми. Девіантна поведінка проявляється як нормальна реакція на ненормальні (соціальні або мікросоціальні) ситуації, в які потрапляють групи дітей та молоді, а також інші соціально прийнятні засоби спілкування, якщо ні, то також виступає як мова спілкування з суспільством. вичерпані або недоступні.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ТА ПРОЦЕДУРА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організація та методи проведення дослідження

До основних видів девіантної поведінки відноситься агресивна поведінка. Саме така поведінка і її різні прояви (вербальна та фізична агресія), на думку педагогів, притаманна сучасним підліткам. О.Змановська вказує, що агресію варто відрізнити від агресивності, яка і проявляється в агресивних формах поведінки, наприклад булінгу [7].

Діагностика аномальної поведінки у підлітків може включати різні методи та підходи, зокрема:

1. Анкетування: зібрати інформацію про самого підлітка, його батьків, вчителів та інших спеціалістів, з якими він спілкувався.
2. Спостереження: спостерігайте за поведінкою підлітків у різних ситуаціях, наприклад у школі, вдома, у компанії друзів тощо.
3. Психологічне тестування: Психологічне тестування використовується для виявлення конкретних аспектів ненормальної поведінки.
4. Інтерв'ю: Отримайте інформацію, розмовляючи з підлітком.
5. Медичні та психологічні обстеження: проводяться різні діагностичні процедури для виявлення проблем зі здоров'ям і психічним станом.
6. Аналіз документів: перевірте шкільні документи, включаючи успішність, прогули, дисциплінарні випадки, які можуть вказувати на девіантну поведінку.

На основі результатів діагностики підлітка можна визначити рівень та характер девіантної поведінки, що дозволяє розробити програму інтервенції, у рамках якої використовуються різні підходи, такі як: когнітивно-поведінкові терапії, родинна терапія, інноваційні методи допомоги підліткам, фокус-групи та соціальні мережі. Таким чином, діагностика девіантної поведінки підлітків інтегрує в собі різні аспекти і особливості підліткового періоду, вимагає

комплексного, мультимодального та індивідуального підходу для забезпечення ефективної роботи з девіантною поведінкою та попередженням її подальшого розвитку в дорослому житті. Окрім цього, діагностика девіантної поведінки підлітків є важливим елементом в процесі розвитку організаційної культури в школах та інших навчальних закладах. Відповідно до цього, важливим завданням є розробка програм та стратегій профілактики та врегулювання девіантної поведінки.

Вивчення прояву девіантної (агресивної) поведінки у підлітковому віці ми здійснювали в закладі середньої освіти №6 міста Васильків серед здобувачів освіти 14-15 років, тобто 7-8 класів. Всього в дослідженні прийняло участь 30 осіб.

Основними методами вивчення девіантної поведінки стали спостереження, бесіди з класними керівниками та шкільним практичним психологом та опитувальник Басса-Даркі на виявлення агресії. Остання методика дозволяє виявити рівень ворожості та агресивності.

А. Басс перейняв деякі положення своїх попередників, розділивши поняття «агресія» і «ворожість» і визначивши останню як «реакцію на негативні емоції та негативні оцінки людей і речей». А. Басс і А. Даркі створили опитувальник для розмежування проявів агресії та ворожості, виділивши такі типи:

1. Фізична агресія – застосування фізичної сили щодо іншої людини.
2. Непряма атака – опосередковане націлювання на іншу особу або нікого не націлене.
3. Дратівливість - готовність проявити негативні емоції при найменшому хвилюванні (темпераментність, грубість).
4. Негативізм — антагоністична модель поведінки, яка проявляється з пасивного опору активній боротьбі проти усталених звичаїв і законів.
5. образа – заздрість і ненависть до реальних чи уявних дій інших.

6. Підозрілість – негативна реакція, яка варіюється від недовіри та обережності до людей до віри в те, що інші люди планують змову та завдають шкоди.

7. Вербальна агресія – вираження негативних емоцій через форму (вереск та крик) і зміст вербальної відповіді (лайка та погрози).

8. Почуття провини - експресивний суб'єкт може бути впевнений, що він погана людина, зробив щось погане, і при цьому відчуває докори сумління.

Опитувальник Басса-Дарка складається з 75 тверджень (додаток А), на які випробувані відповідають «так» або «ні». За інструкцією, якщо він згоден із твердженням, то ставить «плюс», а якщо не згоден — «мінус».

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Анкета А. Басса і А. Дарки знайшла широке застосування в зарубіжних дослідженнях, її валідність і надійність підтверджена. Цей інтерв'юер також широко використовується в національних опитуваннях, але дані щодо стандартизації в національній вибірці респондентів потребують уточнення.

По опитувальнику Басса-Дарка відповіді оцінюються по восьми шкалах у такий спосіб:

1. Фізична агресія:

- да = 1, немає = 0: 1, 25, 31, 41, 48, 55, 62, 68;
- немає = 1, да = 0: 9 і 7.

2. Непряма агресія:

- да = 1, немає = 0: 2, 10, 18, 34, 42, 56, 63;
- немає = 1, да = 0: 26, 49.

3. Роздратування:

- да = 1, немає = 0: 3, 19, 27, 43, 50, 57, 64, 72;
- немає = 1, да = 0: 11, 35, 69.

4. Негативізм:

- да = 1, немає = 0: 4, 12, 20, 28;
- немає = 1, да = 0: 36.

5. Образа: да = 1, немає = 0: 5, 13, 21, 29, 37, 44, 51, 58.

6. Підозрілість:

- да = 1, немає = 0: 6, 14, 22, 30, 38, 45, 52, 59;
- да = 0, немає = 1: 33, 66, 74, 75.

7. Вербальна агресія:

- да = 1, немає = 0: 7, 15, 23, 31, 46, 53, 60, 71, 73;
- да = 0, немає = 1: 33, 66, 74, 75.

8. Почуття провини: да = 1, немає = 0: 5, 8, 16, 24, 32, 40, 47, 54, 61, 67.

Індекс ворожості включає в себе 5 - ю і 6 - ю шкали, а індекс агресивності (прямий або мотиваційної) включає в себе шкали 1, 3, 7.

Нормою агресивності є величина її індексу, що дорівнює 21 ± 4 . Норма ворожості дорівнює $6, 5 - 7 \pm 3$. При цьому звертається увага на можливість досягнення певної величини, що показує ступінь прояву агресивності.

При проведенні опитувальника Басса-Дарки і спостереженні за підлітками ми виділи наступні типи поведінки:

1. Ентузіазм: деякі підлітки проявляють інтерес і ентузіазм у процесі заповнення анкети. Вони ставлять чіткі запитання, активно розмірковують над відповідями та готові розкрити свої думки та почуття більш детально під час особистісної бесіди.

2. Захисна поведінка: деякі підлітки проявляють захисну поведінку, особливо коли стикаються зі складними чи особистими проблемами. Вони відмовляються відповідати на певні запитання, уникають розмов на певні теми або виглядають замкнутими та не погоджують з досліджуванним.

3. Ретроспекція: опитувальник Басса-Дарки пропонує подумати про минулі події, вчинки та почуття. Деякі підлітки можуть бути уважними до своєї особистої історії, ретельно згадуючи минулі ситуації та аналізуючи свою поведінку та реакцію. Вони можуть спробувати знайти зв'язок між своїми діями та наслідками.

4. Емоційна виразність: опитувальник може викликати емоційні реакції у підлітків, вони виражають щастя, смуток, роздратування або гнів у відповідь на запитання про їхні почуття та емоційні переживання.

5. Самоаналіз: підлітки показують бажання самоаналізу та рефлексії. Вони ретельно розглядають свої сильні та слабкі сторони, аналізують свої цінності, бажання та мотивацію, а також розуміють вплив зовнішніх факторів на своє життя.

Важливим аспектом роботи з дітьми з девіантною поведінкою є звернення за допомогою до професійних психологів, педагогів, соціальних працівників. Вони можуть допомогти дитині зрозуміти основні причини своєї поведінки та навчити її, як ефективно керувати своїми емоціями та поведінкою. Також важливо залучати батьків до розвитку дитини, сприяючи взаємодії та співпраці між ними та фахівцями. Важливо пам'ятати, що девіантна поведінка дитини – це не проблема, яку можна вирішити лише на рівні окремої особистості. Це системна проблема, пов'язана з негативними соціальними явищами, такими як бідність, насильство, безробіття та інші.

Важливо розуміти, що вирішення таких проблем може бути лише колективним шляхом. Крім того, девіантним є розвиток соціальних навичок дитини. Це можна зробити, організувавши навчання спілкуванню, взаємодії з оточенням, розвитку толерантності та почуття відповідальності. Тож можна створити програми для залучення дітей до спільних занять, таких як волонтерство чи спорт, необхідно стежити за безпекою дітей і уникати покарання за їхню девіантну поведінку, а натомість можна заохочувати та підтримувати позитивні зміни у поведінці дитини, наприклад, почати нове хобі чи досягти успіху в навчанні.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Результати цього дослідження свідчать про те, що деструктивний конфлікт, у якому один учасник (або група учасників) застосовує психологічне та фізичне насильство проти іншого, може драгувати молодих людей і призводити до адиктивної поведінки.

За результатами емпіричних досліджень сформульовано наступні рекомендації щодо профілактики девіантної поведінки у підлітків:

1. Запобігання деструктивним конфліктам
2. Розвивання навички подолання підліткових фрустрацій.
3. Формування мотивації до ефективного соціально-психічного та фізичного розвитку.
4. Мотивація поведінки соціальної підтримки.
5. Розвиток факторів захисту здорової та соціально ефективної поведінки підлітків, особистісних ресурсів і ресурсів середовища, стратегій поведінки.
6. Формування знань і вмінь у сфері протидії різним формам девіантної поведінки підлітків, батьків і педагогів в організованих і неорганізованих групах.
7. Формування мотивації до зміни дезадаптивної поведінки.
8. Перетворення дезадаптивної поведінки в адаптивну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Островська-Бугайчук І.М. Причини формування девіантної поведінки підлітків. Вісник Житомирського державного університету. Вип.2 (80). Педагогічні науки. 2015. С.48-52.
2. Жданова І. В. Проблема саморегуляції в контексті девіантної поведінки особистості: психологічні аспекти. *Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Психологія*. 2012. Вип. 43, ч. II. С. 110–128.
3. Островська-Бугайчук І.М. Причини формування девіантної поведінки підлітків. Вісник Житомирського державного університету. Вип.2 (80). Педагогічні науки. 2015. С.48-52. URL: https://visnyk.zu.edu.ua/%2FArticles%2F80%2F11.pdf&psig=AOvVaw0QHrjew_GnwSzZyUzJSsgC&ust=1685261835685269
4. Влеволод Кащенко «Психологически запущение дети».
5. Протасова Н. И. Психологическая помощь детям с девиантным поведением: метод. рекомендации. Астрахань : Изд-во АГПУ, 2000. , с. 105-109
6. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения. — М.: Педагогика, 1986. — С. 75-103.].
7. Змановская Е.В. Девиантология: Психология отклоняющегося поведения: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. завед. М.: Изд. центр «Академия», 2003. С.15
8. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків : навч.-метод. посіб. для спецкурсу соц.-пед. циклу «Профілактика девіантної поведінки підлітків» для студ. спец. «Соціальна педагогіка». Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 224 с.].
9. Кіясь А. В. Психологічний аналіз причин формування девіантної поведінки підлітків. Проблеми загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ. 2009. Т. 11, ч. 6. С. 198–205.].

10. Гольдштейн А., Хомик В. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам [пер. з англ. В. Хомика]. Київ : Либідь, 2003. 520 с., с. 285–287
11. Бочелюк В.Й. Юридична психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2010, с. 146–147
12. Мухіна В.С. Вікова психологія: Феноменологія розвитку, дитинство, юність: підручник для студ. вишів. - М.: Академія, 2006. - 456 с.
13. Р.Андрусишин Аналіз особливостей розвитку девіантної поведінки підлітків. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Вип №69, 2022. С.13-19.
14. Чушак В.Ю. (2020). Психологічні чинники девіантної поведінки підлітків. Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2 курс, спеціальність «Психологія». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://jamp.donnu.edu.ua/article/view/7897/7897>
15. Христюк О.Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
16. Galperin A., Haselton M. Predictors of How and When People fall in Love. *Evolutionary Psychology*. Vol. 8(1), 2010. P. 5-28.
17. Griffin S. E. Sex and love : addiction, treatment, and recovery. London: Praeger, 1991. 220 p.
18. Gwinnell E, Adamec C. The Encyclopedia of Addictions and Addictive Behaviors. New-York: Facts on File Inc., 2006. 345 p.
19. Hagedorn B.W., Juhnke G.A. Treating the Sexually Addicted Client: Establishing a Need for Increased Counselor Awareness. *Journal of Addictions & Offender Counseling*. April 2005, Volume 25. P. 66-86.

Додаток А

ТЕКСТ ОПИТУВАЧА БАССА - ДАРКО

1. Часом я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншим.
2. Іноді пліткують про людей, яких не люблю.
3. Я легко дратуюся, але швидко заспокоююсь.
4. Якщо мене не попросять по - хорошому, я не виконаю.
5. Я не завжди отримую те, що мені належить.
6. Я не знаю, що люди говорять про мене за мою спиною.
7. Якщо я не схвалюю поведінку друзів, я даю їм це відчуття.
8. Коли мені траплялося обдурити кого - небудь, я відчував болісні докори сумління.
9. Мені здається, що я не здатний вдарити людину.
10. Я ніколи не дратуюся настільки, щоб кидатися предметами.
11. Я завжди поблажливий до чужих недоліків.
12. Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться порушити його.
13. Інші вмюють майже завжди користуватися сприятливими обставинами.
14. Я тримаюся насторожено з людьми, які ставляться до мене кілька більш дружньо, ніж я очікував.
15. Я часто буваю не згоден з людьми.
16. Іноді мені на розум приходять думки, яких я соромлюся.
17. Якщо хто - небудь першим вдарить мене, я не відповім йому.
18. Коли я дратуюся, я ляскаю дверима.
19. Я набагато більш драгівливий, ніж здається.
20. Якщо хто - то уявляє себе начальником, я завжди роблю йому наперекір.
21. Мене трохи засмучує моя доля.
22. Я думаю, що багато людей не люблять мене.
23. Я не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною.
24. Люди, ухиляються від роботи, повинні відчувати почуття провини.
25. Той, хто ображає мене і мою сім'ю, напрошується на бійку.
26. Я не здатний на грубі жарти.
27. Мене охоплює лють, коли з мене насміхаються.
28. Коли люди корчать з себе начальників, я роблю все, щоб вони не зазнавалися.
29. Майже щотижня я бачу кого - небудь, хто мені не подобається.
30. Досить багато людей заздряють мені.
31. Я вимагаю, щоб люди поважали мене.

32. Мене пригнічує те, що я мало роблю для своїх батьків.
33. Люди, які постійно переводять вас, варті того, щоб їх "клацнули по носі".
34. Я ніколи не буваю похмурих від злості.
35. Якщо до мене ставляться гірше, ніж я того заслуговую, я не засмучуюсь.
36. Якщо хто - то виводить мене з себе, я не звертаю уваги.
37. Хоча я і не показую цього, мене іноді гризе заздрість.
38. Іноді мені здається, що наді мною сміються.
39. Навіть якщо я злюся, я не вдаюся до "сильних" виразам.
40. Мені хочеться, щоб мої гріхи були прощені.
41. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось - небудь ударить мене.
42. Коли виходить не по - моему, я іноді ображаюся.
43. Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю.
44. Немає людей, яких би я по - справжньому ненавидів.
45. Мій принцип: "Ніколи не довіряти чужинцям".
46. Якщо хто - небудь дратує мене, я готовий сказати, що я про нього думаю.
47. Я роблю багато такого, про що згодом шкодую.
48. Якщо я розлючуся, я можу вдарити кого - небудь.
49. З дитинства я ніколи не виявляв спалахів гніву.
50. Я часто відчуваю себе як порохова бочка, готова вибухнути.
51. Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко працювати.
52. Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити що - небудь приємне для мене.
53. Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь.
54. Невдачі засмучують мене.
55. Я б'юся не рідше ніж і не частіше, ніж інші.
56. Я можу згадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав ліпшу мені під руку річ і ламав її.
57. Іноді я відчуваю, що готовий першим почати бійку.
58. Іноді я відчуваю, що життя надходить зі мною несправедливо.
59. Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але тепер я в це не вірю.
60. Я лаюся тільки зі злості.
61. Коли я роблю неправильно, мене мучить совість.
62. Якщо для захисту своїх прав мені потрібно застосувати фізичну силу, я застосовую її.
63. Іноді я висловлюю свій гнів тим, що стукаю кулаком по столу.
64. Я буваю грубуватий по відношенню до людей, які мені не подобаються.

65. У мене немає ворогів, які б хотіли мені нашкодити.
66. Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо він того заслуговує.
67. Я часто думаю, що жив неправильно.
68. Я знаю людей, які здатні довести мене до бійки.
69. Я не засмучуюсь - за дрібниць.
70. Мені рідко приходить в голову, що люди намагаються розлютити або образити мене.
71. Я часто тільки загрожую людям, хоча і не збираюся приводити погрози у виконання.
72. Останнім часом я став занудою.
73. У суперечці я часто підвищую голос.
74. Я намагаюся приховувати своє погане ставлення до людей.
75. Я краще погоджусь з чим - або, ніж стану сперечатися.

АНОТАЦІЯ

Курсова робота «Психологічні причини девіантної поведінки підлітків»

Робота складається зі вступу, двох розділів, кожен з яких містить два підрозділи, висновки. Список літератури містить 19 джерел. Робота містить 25 сторінок.

Мета роботи: вивчити причини девіантної поведінки підлітка

Об'єкт дослідження: підлітки

Предмет дослідження: особливості розвитку девіантної поведінки в підлітковому віці

Метод дослідження: основними методами дослідження виступили теоретичний аналіз літератури і такі методики емпіричного аналізу як: спостереження; бесіда. У першому розділі роботи було проведено дослідження основних понять: девіантна поведінка. Розглянуто основні причини девіантної поведінки підлітків У другому розділі було використано опитувальник Басса-Дарка.

Ключові слова: девіантна поведінка, саморегуляція особистості, адиктивна поведінка.

ABSTRACT

Course work "Psychological causes of deviant behavior of teenagers"

The work consists of an introduction, two chapters, each of which contains two subsections, and conclusions. The bibliography contains 22 sources. The work contains 32 pages.

The purpose of the work: to study the causes of deviant behavior of a teenager

Object of research: teenagers

The subject of the study: peculiarities of the development of deviant behavior in adolescence

Research method: the main research methods were the theoretical analysis of the literature and such methods of empirical analysis as: observation; conversation. In the first section of the work, a study of the main concepts was carried out: deviant behavior. The main causes of deviant behavior of adolescents were considered. In the second chapter was used Bass-Dark questionnaire.

Key words: deviant behavior, personality self-regulation, addictive behavior.